

BÍRÓ PÉTER

Jaguár Próféta könyvei: vallási folytonosság és a maja–keresztény hagyomány

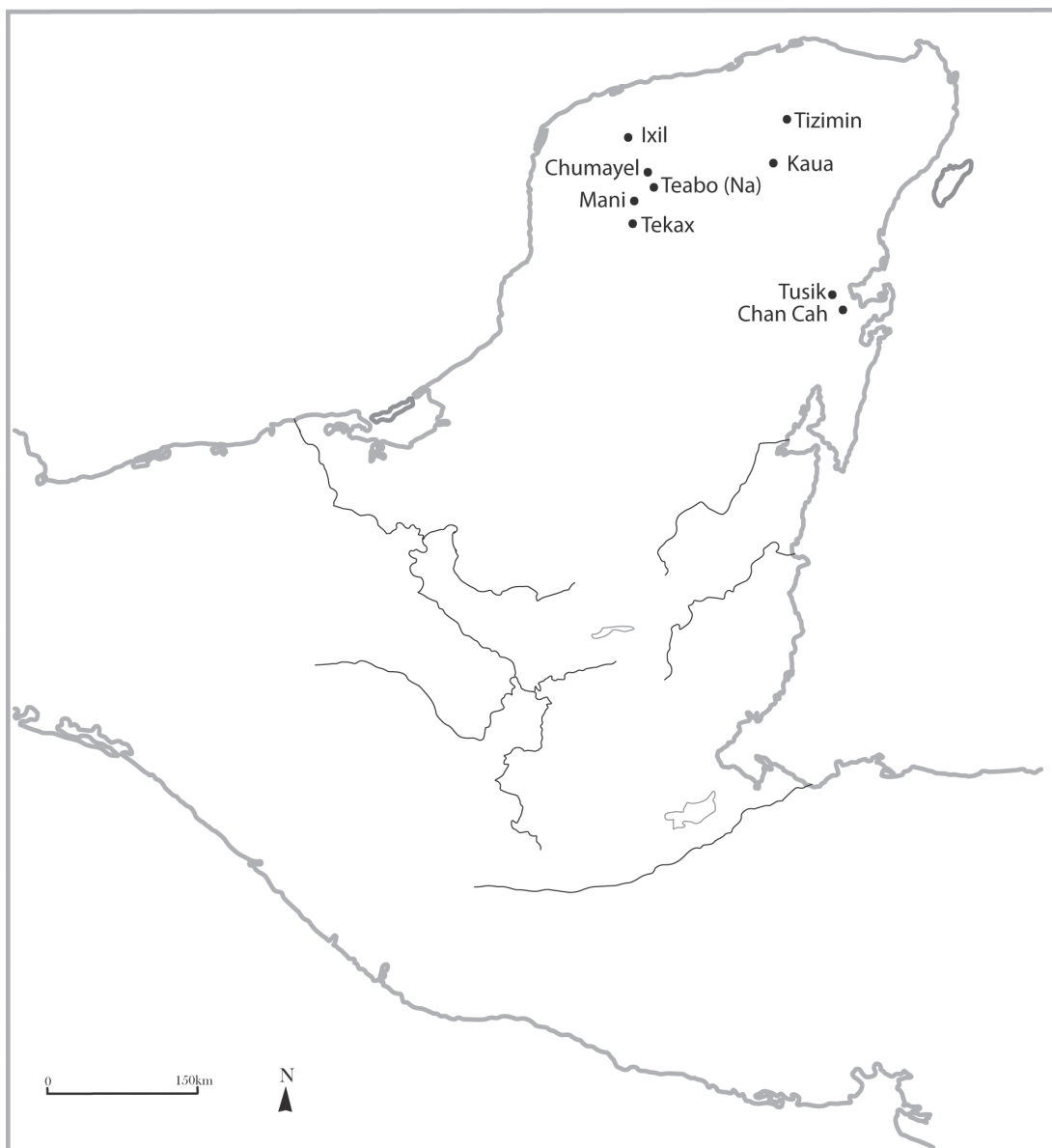
Jaguár Próféta Könyvei vagy ismertebb módon *Chilam Balam könyvei* a mexikói gyarmati korszakban készült jukaték maja kéziratcsoport, melyet az 1960-as évektől emlegettek a médiában, lévén hogy egyes szövegei állítólag megjósolták a világvéget, legutóbb a 2012-es évre.¹ (I. kép)

Mindazonáltal a kutatónak jóval érdekesebb a 16. század utolsó harmadától fokozatosan kialakult maja–keresztény vallási hagyomány, amely éppen ezen kéziratokban maradt fenn. Olyan szinkretista vallási szövegek, amelyek egyrészt a klasszikus kori (Kr. u. 300–900) maja vallásból átvett elemeket tartalmazznak, másrészt az ide érkező keresztények vallási eseményeit is magukban foglalják. A könyvek valószínűleg egyetlen egy kéziratból eredeztethetőek, amely elveszett, azonban az egyik fennmaradt *Tizimini könyv* csaknem megegyezik az eredetivel. Az ún. őskézirat talán 1570 és 1610 között készült Tiziminben és a szerzője gyaníthatóan Gaspar Antonio Chi (1531k–1610k), aki anyai ágon a híres Xiu családhoz tartozott. Nemcsak jukatékul és spanyolul beszélt, hanem a latint és a klasszikus nahuatlul nyelvet is ismerte. Számos gyarmati dokumentum írója, amellet pedig tolmácsként dolgozott Diego de Landa Yucatán tartomány későbbi püspökével. A kéziratok legősibb szövegei az ún. *katun* és *tun*-körök (*uudx katunoob* és *cuceb*), illetve az előttük álló bevezető prófécia (*u tzol u than ab kinoob*). Ezeket később másolták bele, és további szövegeket adtak hozzá a 17. és a 18. századokban.

A legfontosabb kéziratokat, vagyis a *Tizimini*, *Chumayeli* és a *Mani* könyveket lefordították angolra és spanyolra, azonban magyarra soha, ezért e tanulmány szerzője egy készülő könyvben a műfajilag próféciaaként (gyarmati jukaték ortográfia szerint *thanként*) aposztrofált szövegek fordítását szeretné a közeljövőben megjelentetni.²

¹ A kéziratok nevüket mindig azon településekről kapták, ahol állítólag megtalálták. Eszerint vannak Chan Cahí, Chumayeli, Ixili, Kauai, Mani, Nai, Tekaxi, Tizimini és Tusiki *Chilam Balam* könyvek. A könyveknek valójában nincs címük és ténylegesen Juan Pío Pérez (1798–1859) használta először ezt az elnevezést 1837-ben, aki elsőként kutatott maja dokumentumokat a Mani levéltárban és megemlítette egy bizonyos *Apuntes historicos del Chilam Balam de Mani* töredéket John Lloyd Stephensnek és Crescencio Carillo y Ancona püspöknek, az utóbbi nevezte el a felfedezett többi kéziratot *Chilam Balam könyvének*. A kéziratok jukaték és spanyol szövegeket tartalmaznak, melyek eltérő korszakokban keletkeztek, amellet pedig többször másolták, kiegészítették és javították őket, ezért nagyon nehéz megállapítani, hogy milyen úton-módon lettek részei a könyveknek. Így minden egyes szövegnek külön története van, noha mostanra azért nagy vonalakban kirajzolódott a hagyományfolyamat, amiből következhethetünk, hogy milyen előtörténete van az egyes kéziratoknak.

² A legismertebb angol és spanyol fordítások a következők: Ralph Loveland ROYS: *The Book of Chilam Balam of Chumayel*, Washington, DC, Carnegie Institution, 1933; Eugene CRAINE és Reginald REIN-

.....
 DORP: *The Codex Pérez and the Book of Chilam Balam of Mani*, Norman, University of Oklahoma Press, 1979; Munro EDMONSON: *The Ancient Future of the Itza: The Book of Chilam Balam of Tizimin*, Austin, University of Texas Press, 1982; *Heaven Born Merida and Its Destiny: The Book of Chilam Balam of Chumayel*, Austin, University of Texas Press, 1986; Victoria Reifler BRICKER és Helga-Maria MIRAM: *An Encounter of Two Worlds: The Book of Chilam Balam*, New Orleans, Middle American Research Institute, Publication 68, Tulane University, 2002; David BOLLES: *A Translation of the Edited Text of Post Conquest Maya Literature*, Lancaster, Kalifornia, Labyrinthos, 2003; Antonio MEDÍZ BOLIO: *El Libro de Chilam Balam de Chumayel*, San José, Costa Rica, Imprenta y Librería Lehmann, 1930; Alfredo BARRERA VÁSQUEZ és Silvia RENDÓN: *El Libro de los Libros de Chilam Balam de Chumayel*, Mexikó, Fondo de Cultura Económica, 1948; Ermilo SOLÍS ALCALÁ: *Códice Pérez*, Mérida, Imprenta Oriente, 1949.

A cikk során egy mozzanatot szeretnék bemutatni a vallási folytonosság és a maja-keresztény szinkretista hagyomány témájából, ami jól szemlélteti a szövegműfaj által közölt adatokat, illetve a benne rejtő kutatási potenciálokat is a vallástörténete számára. A most bemutatott klasszikus és a gyarmati szövegek tárgya a világvége és az új teremtetés, ezeket azonban összekötötték történelmi eseményekkel, majd később keresztény elemekkel is. Ez az összekapcsolódás plasztikusan illusztrálja a maja (és mezo-amerikai) *mito-historiográfiát* és az abból kifejlődött prófécia irodalmat, vagyis az örökös kozmikus harcot, mely az emberi sorsot is befolyásolta.

A prehiszán maja mito-historiográfia hermeneutikai kerete

A kulturális antropológiában és különösen a történeti antropológiában minden alkalommal felmerül a kérdés, hogyan tudjuk értelmezni az illogikus vagy irracionális emberi cselekvést, főként akkor, amikor két, eltérő civilizáció kerül kapcsolatba egymással. Ezzel a problémával Clifford Geertz foglalkozott, amikor bemutatta a két híres antropológus, Marshall Sahlins és Gananath Obeyesekere közötti értelmezési vitát.³ Ennek fő témája az volt, hogy miért ölték meg James Cookot, a brit felfedezőt Hawaiin, amikor visszatért a szigetre, mielőtt elindult volna, hogy békésen folytassa az expedíciót a Csendes-óceán vizein. Marshall Sahlins a meglévő források és más etnográfiai adatok alapján megállapította, hogy a bennszülöttek James Cookot odaérkezésekor a mítoszok szerint ekkor uralkodó Lolo istennel azonosították, mert éppen akkor érkezett a királyságba, és abból az irányból jött, mint Lolo istennek kellett érkeznie a mítosz szerint. Mindazonáltal, amikor a hajó megsérült, Cooknak vissza kellett fordulnia, és mivel az előző találkozás alkalmával békésen fogadták, Cook úgy döntött, hogy segítséget kér az őslakosoktól. Visszatéréseével azonban felborította a kozmikus-mitológiai sémát, hiszen Lolo fél éves királysága ekkorra már befejeződött, ezért a harcosok megölték, hogy helyrehozzák a szétört egyensúlyt. Sahlins szerint a hawaiiak *raciónalisán* döntöttek abban a szituációban és csak követték a saját *kulturális struktúrájukat*. Ez az értelmezés azt hangsúlyozza, hogy minden kultúra más racionális paraméterekkel rendelkezik, vagyis egy adott egyén egy adott struktúra alapján dönt egy adott szituációban.⁴

Gananath Obeyesekere ezzel szemben állítja, hogy mindegy, hogy milyen kultúrában él az egyén, mert az emberek neurobiológiája azonos. Vagyis a hawaiiak biztosan nem tekintették Cookot istennek és más ok alapján ölték meg.

Az ilyen típusú vita az amerikai indiánok és az európaiak találkozásával kapcsolatban ma is folytatódik a kulturális relativisták és az egyetemes racionalisták között. Tzvetan Todorov állítja, hogy II. Montezuma a spanyol hódítót, Cortést

³ Clifford GEERTZ: *Available Light: Anthropological Reflections on Philosophical Topic*, Princeton, Princeton University Press, 2000, 89–142.

⁴ Lásd Marshall SAHLINS: *Historical Metaphors and Mythical Realities, Structure in the Early History of the Sandwich Islands Kingdom*, Ann Arbor. University of Michigan Press, 1981, és Uő.: *Islands of History*, Chicago, University of Chicago Press, 1987.

Quetzalcoatl istennel azonosította az azték kulturális visszatérés sémája alapján.⁵ Erre válaszolt Susan Gillespie, aki szerint a megfelelés csak a gyarmati korszakban alakult ki, noha az azték sémát követi, de utólagos értelmezés.⁶ Matthew Restall ismét cáfolta, hogy az aztékok és a maják a spanyolokat istennek tekintették, jóllehet ő is elismerte, hogy a mezo-amerikaiak és a maják igen sajátos kulturális séma alapján interpretálták az eseményeket, azonban azt állította, hogy Quetzalcoatl visszatérését maguk a spanyolok találták ki.⁷

A Jaguár Próféta könyvekben található *katun*-körök példaszerűen megmutatják ezt a kulturális struktúrát, amit nem egyszer a *mito-historiográfia hermeneutikai keretnek* is neveznek: minden esemény, ami már egyszer, a múltban lejátszódott, ciklikusan ismét meg fog történni más szereplőkkel és más körülmények között. A séma mitológiai eseményeket követ, és gyakori, hogy az ősi, a mostani világ előtti korszak vagy már a 4 Ahau 8 Cumku⁸ utáni korszak legkorábbi történetei térnek vissza, ezért használják a kutatók a *mito*- előtagot. Ez az értelmezési séma az összes mezo-amerikai civilizációban elterjedt, de a legjobban a maja civilizációban tudjuk követni, mert a feliratok hagyományában is fellelhető. A palenquei és a copáni narratívák közül, főleg a hosszú szövegekben lehet tetten érni azt a fogalmi keretet, amelyben elhelyezték a történeti eseményeket, úgy, hogy valójában egy mítosz újra megismétlődéseként tárgyalják.

A palenquei XIX. Templom (Waxak K'inich El Nah „A Nyolc Napisten Tűz Temploma”) 220 glifás felirata ékesen illusztrálja a prehispán maja mito-historiográfia hermeneutikai keretet (2. kép). A trónszöveg egy *labuntun* ceremónia alkalmára készült 736. július 27. után (9.15.5.0.0. 10 Ahaw 8 Ch'en). A narratíva jól láthatóan két részből áll, a déli oldalán a mostani király, III. K'inich Ahkul Mo' Nahb' koronázását örökíti meg 721. december 30-án (9.14.10.4.2 9 Ik' 5 K'yab), míg a nyugati oldalon egy nemesi utód szertartásait sorolja fel a felirat, a végén a *labuntun* ceremóniával.⁹

A déli oldalán az első dátum azonban egy ősi eseményhez kapcsolódik, ami i.e. 3309. március 10-én (12.10.1.13.2. 9 Ik' 5 Mol) történt, amikor Hun Winik Yej Xok átvette Yax Kokaj Muttól (Itzamna) a királyi koronát. Hun Winik Yej Xok (Első Emberisten, akié a cápa foga, GI) a három palenquei védőisten egyike, akit még a mostani korszak előtt, a Jáde Égben koronáztak meg. Yax Kokaj Mut (Első Hárpia Madár, D Isten) pedig az istenek közül a legfontosabb egyike, aki az előző

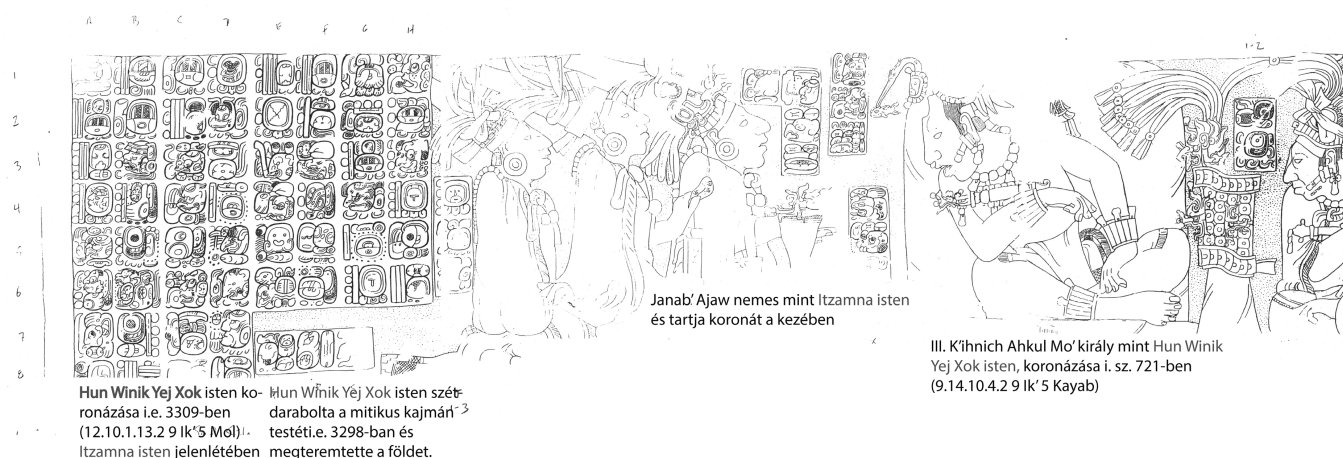
⁵ Tzvetan TODOROV: *The Conquest of America: the Question of the Other*, New York, Harper and Row, 1995.

⁶ Susan GILLESPIE: *Los reyes aztecas: La construcción del gobierno en la historia mexicana*, Siglo XXI de España Editores, S.A, Madrid, 1989, 177–296.

⁷ Matthew RESTALL: *Seven Myths of the Spanish Conquest*, Oxford, Oxford University Press, 2004, különösen 112–120, és *When Montezuma Met Cortés. The True Story of the Meeting that Changed History*, New York, Ecco, 2018.

⁸ 13.0.0.0.0 4 Ahau 8 Cumku a Hosszú Időszámítás kezdetének dátuma, ami megfelel a Kr. e. 3114. augusztus 11. napjának. Az időpont nagy valószínűleg egy mitológia és csillagászati eseményhez köthető.

⁹ A legrészletesebb elemzés a feliratról: David STUART: *The Inscriptions from Temple XIX at Palenque*, San Francisco, Pre-Columbian Art Research Institute, 2005.

korszak Napjaként a mitikus *ceiba* lombkoronájában székel, és valójában a gyarmati korszakban Itzamnaként nevezett isten madár-aspektusa.¹⁰ A következő esemény 3298. február 19-én történt, amikor Hun Winik Yej Xok lefejezte Way Pat Ahin-Tz'ihb'al Pat Ahint (Alvilági Hátú Kajmán, Írásos Hátú Kajmán), majd vérét (*bux palaw uch'ich'el*) szétszórta és testéből új világot teremtett (*patlaj*). A szöveg folytatásában a három védnök-isten földre szállását örökítik meg, majd következett III. K'ihnich Ahkul Mo' Nahb' koronázása. A dátum napja 9. Ik', ami egyezik Hun Winik Yej Xok koronázási napjával, vagyis a király, amint a szöveg, illetve az ikonográfia is mutatnak, egyé vált az istennel, a mostani világ teremtményével. A király a domborművön a földre száll, és a testébe beköltözött isten fejékét tartotta fején, miközben Janab' Ajaw, az unokafivére a nagy Yax Kokaj Mut istent személyesítette meg a koronával a kezében. Az ősi múltban bekövetkezett esemény újra lejátszódott Palenquében, az istenek újfent megjelentek a földön.

A gyarmati kori Jaguár Proféta könyvei: a III. katun-kör 13 és II Ahau katunjainak próféciai

A *katun* egy 7200 napos ciklusnak a neve a maja naptárban, amelyben a próféciaikat közölték. A naptár szerint 13 *katun* megfelel egy ún. Nagy Körnek (*u uundx katunoob*). A *katun* számlálás a 13-as szám után ismétlődik, vagyis egy *katun-kör* 256 évnek felel meg ($13 \times 20 \times 360 = 93\,600/365 = 256,43$ év). Ezután a kör újra indul. Mivel a *katun* 360×20 napos, ezért a ciklus végén a *tzolkin* napja mindig *ahau* lesz és emiatt minden *katun* is ezzel a nappal végződik, persze az együttható változik. A *katunokat* kettesével számolták, vagyis 13. Ahau Katun, II. Ahau Katun, 9. Ahau Katun stb.

¹⁰ Simon MARTIN: „The Old Man of the Maya Universe: A Unitary Dimension to Ancient Maya Religion”. In Charles GOLDEN, Stephen David HOUSTON és Joel SKIDMORE (szerk.), *Maya Archaeology 3*, San Francisco, Precolumbia Mesoweb Press, 2015, 197–199; Oswald CHINCHILLA MAZARIEGOS: *Art and Myth of the Ancient Maya*, Rhode Island, Yale University Press, 2017, 157.

Noha a dátumokhoz abszolút időpontot lehet társítani, a nagy kör nem volt rögzítve egy kezdeti dátumhoz. Ha a kutató nem ismeri a Nagy Kör dátumát (például 12. *tun* 11. Oc 13. Ceh), akkor lehet, hogy a történeti eseményeket rosszul datálja, tehát 256 évvel ezelőtt vagy utána helyezi el ezeket. Mindazonáltal ez volt a *katun* prófécia működési mechanizmusa: például a 8. Ahau Katun korszakban lejátszódó események eltérő személyekkel és helyileg esetleg más területen, de ciklikusan megismétlődnek 256 év múlva (vagy 512 év). A *katun*-kört egészen a közelmúltig a tudósok a Posztklasszikus-kori műfajként aposztrofálták, csak hogy Harvey és Victoria Bricker megvizsgálta a Párizsi-kódexben található *katun*-kört és újradátumozták azt, szerintük eredetileg a Kr. u. 475 és 731 közötti intervallumra vonatkozott.¹¹ Ebből világos, hogy a klasszikus-korban a prófécia műfaja létezett, de nem került fel a feliratos monumentumokra, hanem megmaradt a kéziratok festett oldalain, ezekből azonban sajnos e korszakból egyet sem találtak a régészek.

A *katun*-körök jövődölései ebben a mito-historiográfiai hermeneutikai keretben születtek és mivel a gyarmati korszakban keletkeztek, sok helyen a keresztény vallásból átvett narratív motívumokkal gazdagították őket.

A továbbiakban a harmadik *katun*-kör két *katun* próféciáját ismertetem, mivel plasztikusan szemlélteti egyrészt az előbb említett sémát, másrészt a maja vallás folytonosságát is megmutatja. A III. *uudx katun* (*katun*-kör) töredékes, mivel csak a 13., 11., 8. és 3. Ahau Katun korszakokat tárgyalja, azonban, az utolsót kivéve a leghosszabbak is egyben.¹² A 13. és a 11. Ahau Katunok az előző világ pusztulását és az új világ születését mesélik el a spanyolok érkezésével összekötve, mert az európai invázió egy teljesen új korszakot teremtett a maják szerint. A 8. Ahau Katunban lejátszódó eseményeket pedig úgy értelmezték, hogy előrejelítették a világ pusztulását, vagyis a prekolumbián korszak végét.

A 13. Ahau Katun a Tizimini és a Pérez-kódexekben található, és a szövegek majdnem teljesen azonosak.¹³ A prófécia előtt egy bevezető narratívában az írások megnevezik a forrást, a Hét Nemzedék Könyvet, amiből másolták a történetet. A könyv eredeti tulajdonosa Uuc Zatai/Satai, vagy másképpen Yax Ahau/Hun Ahau, az Ördögök püspöke, aki valójában az Alvilág királyával, Bolonti Kuval egyezik meg. A bevezető szövegben azt is megtudjuk, hogy jelenleg a könyv Ah Xupan próféta tulajdona és a többi prófétával, Chilam Balam, Ah Kin Chel, Nahau Pech, Ah Napuc Tun és Nacom Balammal közösen magyarázzák el a jövőt az Itzáknak, a királyoknak és a harcosoknak:

¹¹ Harvey Miller BRICKER és Victoria Reifler BRICKER: *Astronomy in the Maya Codices (Memoirs of the American Philosophical Society Held at Philadelphia For Promoting Useful Knowledge)*, Philadelphia, American Philosophical Society, 2011, 359.

¹² Fordításai: Tizimini és Pérez verziójai lásd Alfredo BARRERA VÁSQUEZ és Silvia RENDÓN: i. m., 86–87, 92–94 és 99–101; Tizimini lásd Maud Worcester MAKEMSON, *The Book of the Jaguar Priest: the Translation of the Chilam Balam of Tizimin, with Commentary*, New York, Schuman, 1951, 35–40 és Munro EDMONSON (1982): 30–41; Pérez verziója lásd Eugene CRAINE és Reginald REINDORP: i. m., 75–77, 116–119. Szinoptikus kiadása lásd David BOLLES: i. m., 181–202.

¹³ A magyar fordítást az eredeti gyarmati jukaték nyelvből fordítottam.

A papok értekezései, a nagy bölcsek és papok próféciai, a próféták beszédei, a nagy papok, Chilam Balam és Ah Xupan, Ah Xupan a neve, a 13. Ahau Katun korszakról: mert törődtek a nagyszerű könyvvel (nagy *anabte*), mert ez volt a sorsuk. Akkor Hun Ahau előhozta a Hét Nemzedék Könyvét. Yax Ahau elhagyta az eget, és az alvilági Lucifer erkölcstelen királysága elérkezett a földön, és ezért megkezdődött Hun Ahau tisztelete.

A keresztény maja írnokok, akik lemásolták, vagy a szerző, aki megírta a bevezetőt, keresztény volt, és megmondta, hogy a könyv valójában az Ördög műve. A szöveg két réteggel rendelkezik, egyrészt egy prekolumbián mítosz, a mostani teremtség leírása; másrészt a 13. Ahau Katun (Kr. u. 1520–1539) történetét meséli el, miközben a *katun* vándorol a félszigeten.

A narratívában az időpont, amikor kihirdetik a próféciát a 13. Ahau Katun nyolcadik évét jelölte, vagyis 1527-et, amikor az első Montejo partraszállás megtörtént a keleti régióban, Emal város környékén. Ez a hódító hadjárat azonban csúfosan végződött, a spanyolok 1529-ben elhagyták a Yucatán-félszigetet, és csak később jöttek vissza, 1534-ben. A szöveg feltárja a papok közötti ellentéteket, hogy milyen módon fogadták az idegeneket. Voltak, akik békét ajánlottak, míg mások inkább ellenállásra buzdítottak. Ah Xupan és a többiek az előző csoporthoz tartoztak, azt tolmácsolták a királyoknak (és harcosainak), hogy a kódexek szerint bár sok szenvedés jön majd, a végén a lelkek üdvözülnek, az áttérés után:

A 13. Ahau Katun korszak nyolcadik évében a papok elmondták a próféciát, mivel tudták a spanyolok érkezését, amiről a könyvben olvastak. És akkor megmondták, hogy mi lesz velünk a jövőben. „Ne harcoljatok velük, és adjátok át majd nekik az adót”, így értelmezték a papok, a próféták, mert könyvekből olvasták a *katun* sorrendet, így mondták a nemeseknek és a harcosoknak. Az idegenek érkezése után 3 év múlva az isten beszélt a prófétákkal, Cizin (az Ördög) volt, aki beszélt: „Harcosok, amikor majd visszatért a 13. és 7. hajnal, támadjátok meg [az idegeneket]!” – így beszélt nekik Cizin (az Ördög), mert ő volt Uuc Zatai, az ördögök püspöke, aki Chun Chanban, Ichcaanzihóban lakott, mert ott kapták meg a tanácsot, Chun Caanban, ahol Uuc Zatai lakott. Szívük fájt, mert megérkeztek az idegenek, és véget vetettek Cizin (az Ördög) hatalmának, amelyről a könyvben olvastak, a prófécia könyvében. Látták az eljövendő sorsot és az égi Hun Ahau szíve fájdalommal telt el, megmondta nekik, így tudták a jövőt, az Itzák gyermekeinek eljövendő nagy szenvedéseit. Nagy lesz a szenvedés, és jóllehet a lelkeik szenvednek majd sokat, az életük hasznos lesz e viszontagság után.

A *katun* terhével (tk. a jövő) bandukol keletről nyugatra és átmegy a szavannán és végül megpihen Mayapánban, miközben Ek Tenel Ahau és Sac Tenel Ahau, két *bacab*, akik tartják az eget, zenélnek és énekelnek (vagyis inkább üvöltenek), mivel közeledik az özönvíz és a mostani világ pusztulása. A 13. Ahau Katun prófécia végén

leírják a nagy árvizet, ami elpusztítja a földet, amit Itzam Cab Ain, az óriás kajmán végezte el. Bolonti Ku, az Alvilág isteneinek megszemélyesítője, aki a kajmánt teremtetten, megöli azt a pusztulás után, és a feldarabolt részekből megteremtette az új világot és az új egeket, ahol Oxlahunti Ku, a 13 égi isten megszemélyesítője lakik:

Nagy éhínség jön majd, ami a *katun* útját megtisztítja, megtisztítja nyugatról és keletről. Akkor az Isten gyermekei elvándorolnak, elvesznek a fák és bokrok sűrűjében, a szegény Itza gyermekei szenvednek majd sokat. A tengerpart homokja perzsel majd, a tengerpart ég és Ah Masuy felmászik a fán. Dzidzomtun város bélieknek az első Pop napján a paták égne majd. Lahun Chan 13. Ahau [*katunt*] cipeli a földön, a régióban. Chac Tenel Ahaut elpusztítják, meggyújtják a lábtövét. Azután megvágják a ceiba ágait, megvágják a frangipáni szárát, megvágják a galamb szárnyát Lelem Caan asszony napján. Chac Tenel Ahau üvölt, Sac Tenel Ahaut elpusztítják, a 13. Ahau [*katun*] idején, Chichen Itzában, ahol 13 Ahau [*katun*] tartózkodik. Chichen Itza tartományát megtisztítja és a város közepén tűz ég, amikor a papok egymás között tárgyalnak. A próféták és a meghívott idegenek figyelnek, mert a papok azt mondják, hogy lesz eső. Azonban nem lett eső. Aztán meghallották a galambok szárnyalását a keleti Istenről. A frangipáni virág szára zörög és Sac Tenel Ahau elpusztult, amikor a *katun* bandukol az úton. A szavannán körbe járnak Kan Dzitzam Thul és Sulim Chan, amikor a *katun* terhe átmegy, a 13. Ahau [*katun*] terhe a szavannán keresztül és megérezik az ország közepére. Akkor átadja a terhét az Emal városbélieknek azok pedig majd felgöngyölítik a gyékényszőnyegét, miközben nagy szenvedés lesz. Ek Tenel Ahau üvölt, miközben halomba rakják a koponyákat és leszáll a nagy éhínség! A királyok szemeit kivágják a „maják halála” járvány idején. Megérkeznek Ahau Canil, Zinic Balam és Hun CoyolHabil a *katun* székébe, amikor a békák napközben brekegnek az Emal és Holtun Zuyua városbéliek szolgátságáról. Chac Tenel Ahau üvölt majd és Sak Tenel Ahaut elpusztítják. Ez lesz a 13. Ahau Katun ómenje. A 13. Ahau leszáll a *katun* terhével az emaliaikra, a holtuniakra és az Öt Tartományos Szavanna embereire. Salam Koh Cheil megérkezik a [*katun*] terhével az Öt Tartományos Szavannába. Akkor a Canul család szenved majd és indigóval megfestik egymást. Canul család szenved az úton. Majd a [*katun*] batyuját, terhét leteszik Saklactunba és elhelyezik Ah Ek Uilu [szobrát?]. A hegyek ormán [a *katun*] terhe nő, hétszer nagyobb lesz batyuja, terhe és a *katun* prófécija öregszik. Akkor hét éves szárazság, hét éves háború, hét éves „maják halála” járvány következnek, azonban megszűnnek, amikor a *katun* terhe véget ér. Hét éven keresztül megtartja magának a *tamales* tálakat a mayapáni asszony, Bolon Chhoo, amikor elfoglalja székét Cuzamil tartomány szívében. A hieroglifás pap utolsó szavával megjövendölte a jövőt mindenkinek. Akkor megindult ismét [a *katun*]. Ah Musen Cab és Ah Zabac Na bejezték a 13. Ahau királyságukat az 1. Ahau napon, amikor a Nap, a Hold és az Éjszaka egyesül. Ekkor megérkezett Oxlahun Ku hajnala Bolonti Ku miatt, megszületett, létrejött. Utána Itzam

Cab Ain is megszületett azért, hogy elpusztítsa a világot. Akkor megdönti az eget, aztán fejfelé lefelé fordítja a földet, miközben Oxlahunti Ku üvölt. Akkor hatalmas árvíz lesz a földön és a Nagy Itzam Cab Ain felemelkedik. A *katun* kör próféciája talán beteljesül, az özönvíz talán bevégzi a *katun* jövendölését. 18-szor 400 év és 17 év múlva talán bevégzi a *katun* jövendölését, azonban Bolonti Ku nem akarta és ezért elvágta Ytzam Can Ain torkát. Aztán megszórja a szigetet, annak hátulját. Neve: Írásjel Domb. A nevét sem vallotta be nekik. Akkor bekötötte a jelenlegi uralom szemét.

Ez a résztörténet azonos a palenquei mítosz-narratívával. Más klasszikus szövegekből az is kiderül, hogy a maják már akkor is így képzeltek el a világ teremtését, vagyis a világ az alvilági istenek műve. A megölt kajmán neve mostantól *ah uuob puc* „Írásos Dombság”, ami ténylegesen a föld háta, amint a klasszikus kori felirat is említette (Tz’ihb’ Pat Ahin). A Drezdai-kódex 4–5. oldalán így ábrázolták: egy zöld kajmán, aminek a hátán írás áll, míg a kitátott szájából Itzamna isten bújik ki, azt jelezve, hogy ez Itzam Can Ain, a föld és az eget jelképező mitikus állat.

A következő, 11. Ahau Katun (Kr. u. 1539–1559) három narratívából áll össze. Egyrészt a Chumayeli bevezetőben egy maja keresztény szerző¹⁴ megemlíti a három követ, ami a klasszikus kor és a posztklasszikus korokban a teremtés legfontosabb eseménye, amikor az istenek kicserélik az égi oltárokat.¹⁵ A klasszikus kori feliratok a 13.0.0.0.0. 4 Ahau 8 Cumku napon lejátszódó történesek közül általában egy rövid mondatot használtak, *jehlah k’ojob’* „kicserélték az oltárokat”. Egy másik Chumayeli szövegben, az *Angyalok Szerartásában* a köveket *ox amay tun grasiaként* nevezték, „három négyszögletes kő kegyelem” és azelőtt születtek, mielőtt megteremtették a földet és az eget.¹⁶ Különös, hogy a 11. Ahau Katunban azt állította, hogy a köveket az Igazi Isten helyezte el, de utána elhagyta, ezzel egyúttal a maja istenek tisztelete is megsemmisült:

Elengedhetetlen, hogy így higgyünk, hogy Urunk, Atyánk ezek a köveket ránk hagyta. Ezt itták: baalcsét. Mi, a szuverén nép, engedelmeskedünk. Ezeket [a köveket] imádták tisztelve, mint igaziakat, mint istenieket. A köveket az Igazi

¹⁴ A chumayeli verzióban mintegy keresztény keretben találja fel a maja teremtést Josef Hoil, aki 1782-ben átszerkesztette a korábbi szöveget. A bevezető rész, ahol a keresztény Istent említi, hiányzik mind a Tizimini, mind a Pérez-szövegekben, csakúgy a végén odabiggyesztett Krisztus második eljövételéről szóló passzust is. A két másik szöveget valószínűleg a 17. század elején készítették el, amikor a keresztény vallás terjeszkedése nem hagyott elégé, míg a 18. század végén gyakorlatilag a konvertálás befejeződött.

¹⁵ Fordításai: tizimini és Pérez verziói lásd Alfredo BARRERA VÁSQUEZ és Silvia RENDÓN: i.m., 87–92; tizimini verziója lásd Maud Worcester MAKEMSON: i. m., 40–45 és Munro EDMONSON (1982): i.m., 45–54; a chumayeli verziója lásd Antonio MEDÍZ BOLIO: i. m., 53–59, Ralph Loveland ROYS: i.m., 99–107 és Timothy KNOWLTON: *Maya Creation Myths: Words and Worlds of the Chilam Balam*, Boulder, University Press of Colorado, 2010, 53–81; Pérez verziója lásd Eugene CRAINE és Reginald REINDORP: i.m., 119–121.

¹⁶ Timothy KNOWLTON: i.m., 88.

Isten helyezte el, a mi Urunk, Atyánk, a föld és az ég ura, az igaz istenség, noha az első istenek végesek voltak. Az imádatuk, a szavaik véget értek. Megsemmisültek az ég ura áldásával, aki teljesítette a megváltását a világon, aki újjászülött! Az igazi istenség, az igazi Isten, aki megáldotta az eget és a földet, ezért a szent bálványok elpusztultak, ti, maják. Megszabadította lelkeiteket a bálványok imádatától! Ez a világ története abban az időben, mert így van megírva, mert a végrehajtásának ideje még nem érkezett meg. Így van megírva a könyvben; így hangzik el a prédikációkban. Arra jó, hogy megkérdezhessék a maja néptől, hogy tudják-e teremtesüket és a föld keletkezését, azoktól [akik] a félszigeten [élnek].

Azonban, azért írta le a mítoszt, mivel a maja kódexek elkészítésének ideje még nem ért véget, illetve tudni kell a majáknak a föld keletkezését.

A másik narratíva folytatja az özönvíz előtti események leírását, amikor az alvilági istenek háborúztak az égi istenekkel, és ideiglegesen győztek. Az arkangyalokat (az Esőistenek) eltávolították a négy égtájról és ezzel az ég összeomlott. Mindazonáltal az égi istenek végül győzedelmeskedtek, és Bolon Dzacab, a klasszikus kori K'awil jukaték megfelelője, a kukorica, tök és babmagokat elvitte a 13. égbe:

Ah Musen Cab a 11. Ahau [Katunban] megérkezett az országba, és Oxlahunti Ku szemeit bekötötte, ezért még a nevét sem tudták, se a Szent Atya, se a Fiú és a Szentlélek sem tudták. Nem mutatta meg arcát senkinek, és amikor véget ért a hajnal (a teremtés) nem tudták, hogy Bolonti Ku elfogta Oxlahunti Kut. Akkor tűz szállt le és kötél, botok és kövek szálltak le [az égből], és akkor elfogta Oxlahunti Kut. A feje megsérült, kinyomta a szemeit, majd letaposta a hátát. Az arkangyalokat elvonszolták, eltávolították, és Quetzal Asszony, kedves Continga Asszony megszületett. Akkor a héjas ehető bab, és szíve héjas ehető tökmag, héjas fekete bab is megszületett. Yax Bolon Dzacab becsomagolta a magokat és elment a 13. égbe.

Metaforikusan a három növénymag a *milpa* földet jelképezi, amelyet most a tűz és a botok (ásóbotok) pusztítanak el, hogy majd később újra kivirágozzon. K'awil vagy Bolon Dzacab (Az Örök Nemzedék) a Mexikói-felföldön Quetzalcoatl helyettesíti, aki szintén elrejtette a kukoricát. Az előző világ emberei, a lélek nélküli faemberek elsüllyedtek a tengerbe:

Csak egy kevés kukoricamassza és a kukoricacsutka hegye maradt itt a földön. A szívük eltűnt Oxlahunti Ku miatt, annyira, hogy nem is tudták, hogy a szívük már nincs ott. És akkor [a világ] összeomlott, urak nélkül, parasztok nélkül, házastársak nélkül, szív nélkül éltek, és elmerültek a tenger hullámaiba. Hirtelen özönvíz kerekedett, mikor Milpa Arkangyal megérkezett. Fent és lent vihar volt, amikor a *katun*-kör véget ért, majd ismét elindult.

Az özönvíz és a lélek nélküli faemberek története Mezo-Amerikában elterjedt mítosz, megtalálható a kicse Popol Vuhban és az aztékok körében.¹⁷A következő esemény Milpa Arkangyal (az Esőisten) megérkezése, ami után eső keletkezett, majd utána négy Bacab felállt a négy égtájon, hogy tartsák az eget.

A harmadik narratíva a hajnal előtti utolsó eseményeket beszéli el, amikor a 'hírnök', aki nem más, mint a Vénusz, jelzi a hajnalt, a Nap első égi vándorlását. Azonban a világ még nem kész, és az isteneknek nincs se kenyérük, sem vizük:

A *katun* tálja, vázája, a gyékényszőnyege, és trónja elfoglalták a [a *katun*] királyságát. Íme, az Úrhoz vezető hírnök, rózsásság jelen meg keleten! Az Úrhoz vezető hírnök, szürkesség jelent meg északon! Az Úrhoz vezető hírnök, Lahun Chan jelent meg [nyugaton]! Az Úrhoz vezető hírnök, világossárgaság jelent meg [délen], az Úrhoz vezető hírnök! Mind e közben, a világon felállt Hét Végtagú Kukorica. A föld hetedik rétegéből jött, hogy megtermékenyítse Itzam Cab Aint. A föld és az ég sarokköveire lement, hogy teljesítse küldetését. Gyalogolva ment a négy gyertya között, csillagok négy rétege között. Amikor a világ sötét volt, fény nélkül, amikor még nem volt nap, se éjszaka és nem volt Hold sem, akkor érezték, hogy jön a hajnal. A hajnal bekövetkezett! A hajnal utáni korszakban 13. és 7. korszak után véget ért a hajnal, új világ született számukra! Akkor bekövetkezett a kétnapos trón [uralkodása], a háromnapos trón [uralkodása], emiatt Oxlahunti Ku sír a királyságában. Királysága megjelent, csakúgy, mint gyékényszőnyege, az Első Fa megjelent! És a széles föld is Vuc Yol Zip által! Ez nem az uralkodása idején történt, ezért sír Bolonti Ku. Aztán sor került a szőnyeg megszámolására [i.e. az idő számítása]. Vörös volt a gyékényszőnyeg, amire Bolonti Ku leült. Bolonti Ku feneke bűzös volt, amikor leült a gyékényszőnyegre. Aztán leszállt az égből a kapzsiság, kapzsiság a hatalomért, kapzsiság az uralkodásáért. Akkor elhelyezték a vörös széket, elhelyezték a király fehér székét, majd elhelyezték a fekete széket, és elhelyezték a sárga széket. Aztán Chac Tenel Ahau leült szőnyegével és trónjával. Aztán Sac Tenel Ahau leült szőnyegével és trónjával. Aztán Ek Tenel Ahau leült szőnyegével és trónjával. Aztán Kan Tenel Ahau leült szőnyegével és trónjával. Mondják, hogy istenek voltak. Függetlenül attól, hogy istenek voltak vagy sem, nem volt se kenyérük, se vizük.

Ezt majd a következő, II. Ahau Katun-szöveg mondja el, amikor az eső után Bolon Dzacab végre leszáll az égből, és a *milpa* ismét újjászületik (*u caputzibil*). A világ viszont később újra el fog pusztulni, ezért a következő korszakok után, a 13. Ahau Katunban Oxlahunti Ku arca Lahun Chan arca lesz, a Vénusz harcias aspektusa, ami azt is jelenti, hogy a Nagy-Kör idején (Kr. u. 1520–1796) mindenütt háború lesz.

A *katunban* elmesélt emberi események mind a halállal kapcsolatosak, és valószínűleg az 1536-tól elkezdődött Xiu-Cocom háborút, a spanyol hódítás utolsó fá-

¹⁷ Allen CHRISTENSON: *Popol Vuh: The Sacred Book of the Maya*, Norman, University of Oklahoma Press, 2003, 23–25; Sam COLOP: *Popol Wuj: Traducción al español*, Guatemalaváros, Cholsamaj, 2008, 34–38.

zísát és az 1546-ban lejátszódó felkelést használja fel bemutatva a gyarmati korszak óriási veszteségét – a demográfiával foglalkozó kutatók szerint a majdnem 800 ezer jukatékból a *katun* végén 240 ezer maradt.¹⁸ A párhuzamos több II. Ahau Katunban a történeti eseményeket használják fel, amikor leírják a gyarmati korszakban bekövetkezett változásokat, amelyek a maják szerint csak negatívak:

A II. Ahau Katun, az első a *katun* sorrendben, az első *katun*, aminek a székhelye Ichcansiho. Az idegenek megérkeztek, a szakálluk vörös volt, a Nap gyermekei, a szakállasok, keletről jöttek, amikor az országba érkeztek. Idegenek, fehér emberek, vörös emberek ... a bujaság kezdete ... „Ó Itzák ... készüljete fel... Jön az égi fehér glória, a fehér bőrű gyermek az égből, a fehér kereszt leszáll az égből. Nem messze, közeledik, látjátok a hajnalt, látjátok az evangéliumot! Ó, közbenjárnak értünk, amikor megérkeznek, és köveket gyűjtenek össze, gerendákat gyűjtenek össze az ország fehér kígyói. Tűz lobog a kezük hegyén, elegendő méreg van a tulajdonukban, és köteleik is vannak, hogy fellógassák az uraikat. Ó, Itzák, könyörgéseitek eredménytelen a leszállt Igaz Istennél, aki csak a bűnről beszél majd, a bűnről tanít majd!

Katonáik kapzsik lesznek, papjaik kapzsik lesznek! Ki lesz a pap, ki lesz a próféta, aki tudja, hogy mi fog történni Mayapánban vagy Chichen Itzában? Ó, a 7. Ahau Katunban az ifjú testvérekre nagy szenvedés hárul majd, az adón keresztül, amit először szabtak rátok, az adót, melyet el kell viselni holnap és holnapután, a gyermekeid idejében is! Készüljete fel arra, hogy elviselitek a nyomorúság terheit, ami városaitokba fog érkezni.” Amikor a *katun* leül [a trónra] akkor a szenvedés *katunja* lesz, az ördög jelentéséről szóló *katun*, amikor a leszáll a II. Ahau Katunban. „Fogadjátok, fogadjátok az érkezőket, a szakállasokat, a keresztre feszített Isten hordozóit, az érkezőket, a nagy testvéreiteket, a paloták lakóit!

A szöveg keresztény apokaliptikus résszel végződik, amikor Jézus leszáll a földre, és ismét elpusztítja a világot, de később eljön megbékíteni a földön élő embereket:

Talán a *katun* próféciája beteljesül és akkor az Isten újra özönvizet csinál majd! Akkor ez a világ elpusztul! Ekkor véget ér, mert a Mi Urunk, Jézus Krisztus leereszkedik Jozafát völgyébe, Jeruzsálem város mellett! Akkor szent vérével megvált minket, amikor leereszkedik a nagy felhőről! Kifizette a mennyországba [kért pénzt], mert igazán megfizette, amikor a keresztfán kifeszítették! Akkor leereszkedik súlyos terhével és hatalmas királlyal! Igazi Isten, Igazi Isten, aki megteremtette a földet és az eget és mindent a világon! Akkor leereszkedik,

¹⁸ Nancy Marguerite FARRIS: *Maya Society under Colonial Rule: the Collective Enterprise of Survival*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1984, 58–59; becslés szerint 1528-ban a népesség 800 ezer körül volt és az első adóbeszedés után, 1549–50-ben a gyarmati adminisztráció területén élő lakosság 230 és 240 ezer között ingadozott. Húsz év alatt a népesség a negyedére csökkent, olyan demográfia krízist következett be, hogy csak most, a 21. század elején érte el az 1528-as állapotot.

hogy megbékítse a földön élő embereket, mind a jókat és rosszakat is! A barbárok majd félik a hódítót!

A két *katun* a maja-keresztény szinkretista vallás egyik legszebb irodalmi példánya, ötvözi a mezo-amerikai és a keresztény eszkatologikus mítoszokat. Elhelyezi azokat az örök visszatérés fogalmi keretébe, majd próféciaként közli azokat.

Konklúzió

Angolul és spanyolul éveken keresztül olvastam a Jaguár Próféta könyveit. Amikor azonban lefordítottam a próféciákat és a jövődöléseket, rájöttem, hogy a szövegek még inkább idegennek tűnnek, olyan megfogalmazásokat és metaforákat alkalmaznak, melyek az európai civilizáció irodalmából hiányoznak. Habár a 'prófécia' kifejezés ebben az esetben talán valóban használható, mégis ez a szöveg valójában ízig-vérig maja irodalmi műfaj. Sajátosságai a történeti hagyományban keresendők, a klasszikus civilizáció írásos kultúrájának utolsó kövülete ez, amely túlélte a hódítást, sőt, éppen a környezet segítette a fennmaradásához. Úgy lehet felfogni, mint egy keretrendszert, amelyben az eseményeket értelmezni lehetett, nem kellett megváltoztatni, mivel a hagyomány szerint a történeti tapasztalások során a jövő mindig csak rosszat hoz magával. A klasszikus kor eredete egy összeomlás végéhez kapcsolódott, amely során a mitikus Agavé Örlökő városa elpusztult, a királyi ősök kirajzottak a központi térségből, és új királyságokat alapítottak. Csakhogy idővel a klasszikus kori államalakulatok is összeomlottak, és az elit a magaskultúra vonásainak csak egy kis részét tudták áthagyományozni, többek között az írástudást és az azt felhasználó irodalmi műfajokat.

Sejthetően a 14. században készült hieroglifikus Párizsi-kódex tartalmaz egy *katun*-kört (töredékesen), ami az 5. és a 8. század közötti éveket tárgyalja. Ez a kapocs a klasszikus, posztklasszikus és a gyarmat jukaték irodalmi hagyomány között, a másolás után tudásként funkcionált, olyan kifejezésekkel, melyek megtalálhatók a Jaguár Próféta könyveiben. A prófécia, mint mítosz-história összekötötte a mitikus korszakban játszódó történéseket – az istenek által végzett cselekedeteket – az emberi, történeti múlttal és a jelenben végbement eseményekkel, majd kivetítette a jövőbe és ezzel kontinuitást alkotott, olyan folytonosságot, amelyben még az elképzelhetlent is be lehetett illeszteni, értsd a spanyolok érkezése, ami nem csak az utóbbiaknak kínált új világot, hanem a majáknak is.

A megalkotott folytonossági-konstrukcióból következik a párhuzamos kifejezések használata, az események, emberek, istenek, az idősíkok összefüggése, ahol a spanyolok lehetnek Itzák vagy Oxlahunti Ku beteljesült végrehajtói, az utóbbi pedig nem más, mint a keresztény Isten. A klasszikus korban már megjelent teoszintézis, amikor eltérő entitásokat egy isten alá helyezték. Itt a Jaguár Próféta könyveiben ezt tökélyre fejlesztették, ezért olvasásukkor minduntalanul beleütközünk a szavak

mögött-alatt meghúzódó többletjelentésekbe, ami elvezethet egy olyan percepcióhoz, hogy a kéziratok titokzatosak, egyfajta misztériumot rejtenek. A rejtély a többletjelentésekben keresendő, mivel sokszor nem tudjuk a történelmi kontextusban beágyazott jelentéseket, illetve az eredetüket.

A próféciaák egyúttal magyarázatok, amint maga a szöveg is mondja, amikor felbukkan a *tzol* kifejezés, mivel a jövő ismert. Munro Edmonson találóan használta egyik könyvének címében az „*ancient future*” szókapcsolatot, az Ősi Jövőt, ami bár látszólag *oxymoron*, mégis ez a kéziratok egyik legfontosabb üzenete. A Mezo-Amerikában elterjedt eszkatologikus mítoszértelmezés a *Jaguár Próféta könyveiben* központi szerepet játszott, erre figyelmeztetnek a szövegek. A próféciaákban megbúvó tartalomról a jelenben élő maják felkészülhetnek a bekövetkező csapásokra és itt a hangsúly a megmászhatatlan eseményeken van – nincs megoldás, ezért a sorsukat nem tudják elkerülni. Amikor a folytonosságot nyomatékosítják, akkor ezzel egyidejűleg a mélységes konzervativizmust is bemutatják. Minden változás egyben balsorsot is hoz magával, egy olyan kulturális és történelmi környezetben, amikor a világ végképp megváltozott az európaiak megérkezésével.

A szövegnek egy másik üzenete a kereszténység felvételére buzdít, amikor összekapcsolták a világok pusztulásával születő új világot: ez a prehiszán korszak, válásuk az istenekkel együtt elsüllyedt, és a gyarmati korszakban egy másik vallás alatt élnek majd a maják. Habár azt írták, hogy az őshonos istenek elpusztultak (vagyis elvesztek), valójában állandóan befolyásolták a mindennapi körülményeket. Minden prófécia elején felsorolták az abban a korszakban uralkodó isteneket, és maga a *katun* arca, az idő is meghatározza a korszak lefolyását. Az Idő, mint egy életentitás vándorol, amit az istenek cipelnek körkörösén, visszatérve az eredeti origótól, majd ismét nekikezd az örökké folyó menetelésnek az égben és az Alvilágban. A kereszténység ebbe a folytonosságba simul bele még akkor is, ha tulajdonképpen idegen test, valami, ami a mezo-amerikai keretrendszerben ténylegesen ismeretlen, úgymint egy megváltást hirdető vallás, aminek a legfontosabb jellemzője a maják értelmezése szerint a bűn és azon belül a szexuális vágyak kielégítésének szűk keretek közötti megélése. A próféciaákban hemzsegnak a bujálkodással és az elit eltávolításával kapcsolatos kifejezések, az azokból következő szerencsétlenségek leírásával együtt. A kereszténység lényeges eleme az apokaliptikus végítélet bekövetkezése, amit a maják felhasználtak, de újfent hozzá igazították mind az őshonos mitologikus eseményekhez, mind pedig a jelenben lejátszódó történésekhez, és ezzel az elrendezéssel kialakították a szinkretista hagyományt. Nem rombolták le az előző keretet, hanem beépítették az új vallást, és így mentették meg maguknak az egyébként folyamatosan pusztuló ősi tradíciót, amelyet végül is nem a kereszténység semmisített meg, hanem a függetlenség utáni Mexikó által kifejtett szekularizációs hullám és a *república de indios* elkülönítő, autonóm bennszülött településeinek megszüntetése.

Bibliográfia

- A. BARRERA VÁSQUEZ és S. RENDÓN: *El Libro de los Libros de Chilam Balam*, Mexikó, Fondo de Cultura Económica, 1948.
- D. BOLLES: *A Translation of the Edited Text of Post Conquest Maya Literature*, Lancaster, Kalifornia, Labyrinthos, 2003.
- H. M. BRICKER és V. R. BRICKER, *Astronomy in the Maya Codices (Memoirs of the American Philosophical Society Held at Philadelphia For Promoting Useful Knowledge)*, Philadelphia, American Philosophical Society, 2011.
- V. R. BRICKER és H.-M. MIRAM: *An Encounter of Two Worlds: The Book of Chilam Balam of Kana*, New Orleans, Middle American Research Institute, Publication 68, Tulane University, 2002.
- O. CHINCHILLA MAZARIEGOS: *Art and Myth of the Ancient Maya*, Rhode Island, Yale University Press, 2017.
- A. CHRISTENSON: *Popol Vuh: The Sacred Book of the Maya*, Norman, University of Oklahoma Press, 2003.
- S. COLOP: *Popol Wuj: Traducción al español*, Guatemalaváros, Cholsamaj, 2008.
- E. CRAINE és R. REINDORP: *The Codex Pérez and the Book of Chilam Balam of Mani*, Norman, University of Oklahoma Press, 1979.
- M. EDMONSON: *The Ancient Future of the Itza: The Book of Chilam Balam of Tizimin*, Austin, University of Texas Press, 1982.
- Heaven Born Merida and Its Destiny: The Book of Chilam Balam of Chumayel*, Austin, University of Texas Press, 1986.
- N. M. FARRIS: *Maya Society under Colonial Rule: the Collective Enterprise of Survival*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1984.
- C. GEERTZ: *Available Light: Anthropological Reflections on Philosophical Topic*, Princeton, Princeton University Press, 2000.
- S. GILLESPIE: *Los reyes aztecas: La construcción del gobierno en la historia mexicana*, Siglo XXI de España Editores, S.A, Madrid, 1989.
- T. KNOWLTON: *Maya Creation Myths: Words and Worlds of the Chilam Balam*, Boulder, University Press of Colorado, 2010.
- M. W. MAKEMSON, *The Book of the Jaguar Priest: the Translation of the Chilam Balam of Tizimin, with Commentary*, New York, Schuman, 1951.
- S. MARTIN: „The Old Man of the Maya Universe: A Unitary Dimension to Ancient Maya Religion”. In Ch. GOLDEN, S. D. HOUSTON és J. SKIDMORE (szerk.), *Maya Archaeology 3*, San Francisco, Precolumbia Mesoweb Press, 2015.
- A. MEDÍZ BOLIO: *El Libro de Chilam Balam de Chumayel*, San José, Costa Rica, Imprenta y Librería Lehmann, 1930.
- M. RESTALL: *Seven Myths of the Spanish Conquest*, Oxford, Oxford University Press, 2004.
- When Montezuma Met Cortés. The True Story of the Meeting that Changed History*, New York, Ecco, 2018.

- R. L. ROYS: *The Book of Chilam Balam of Chumayel*, Washington, DC, Carnegie Institution, 1933.
- Marshall SAHLINS: *Historical Metaphors and Mythical Realities, Structure in the Early History of the Sandwich Islands Kingdom*, Ann Arbor. University of Michigan Press, 1981.
- Islands of History*, Chicago, University of Chicago Press, 1987.
- E. SOLÍS ALCALÁ: *Códice Pérez*, Mérida, Imprenta Oriente, 1949.
- D. STUART: *The Inscriptions from Temple XIX at Palenque*, San Francisco, Pre-Columbian Art Research Institute, 2005.
- Tz. TODOROV: *The Conquest of America: the Question of the Other*, New York, Harper and Row, 1995.

Rezümé

Jaguár Próféta könyvei vagy ismertebb nevén Chilam Balam könyvei a mexikói gyarmati korszakban készült jukaték maja kéziratcsoporthoz tartoznak. A legfontosabb kéziratok, a *tizimini*, *chumayeli* és a *mani*. A cikk során egy mozzanatot szeretnék bemutatni a vallási folytonosság és a maja-keresztény szinkretista hagyomány témájából, ami jól szemlélteti a szövegműfaj által közölt adatokat. A most bemutatott klasszikus és a gyarmati szövegek tárgya a világvége és az új teremtés, amiket azonban összekötöttek a történelmi eseményekkel. Ez az összekapcsolódás plasztikusan illusztrálja a maja (és mézo-amerikai) mito-historiográfiát és az abból kifejlődött prófécia-irodalmat, vagyis az örökös kozmikus harcot, amely az emberi sorsot is befolyásolta.

Kulcsszavak: Maja, Chilam Balam, prófécia, vallási folytonosság, klasszikus kor, gyarmati kor

Abstract

Books of the Prophet Jaguar: Religious Continuity and the Maya-Christian Tradition

The Books of the Prophet Jaguar, better known as the books of Chilam Balam, is a group of Yucatan Mayan manuscripts written in the Mexican Colonial Era. The most important manuscripts are the *Tizimin*, the *Chumayel* and the *Mani*. The article, given the tight time frame, presents religious continuity and the Mayan-Christian syncretistic tradition, which illustrate well the data provided by the Maya prophecy genre. The texts presented from the Classic and Colonial periods discuss the end of the world and the new creation, which, however, have been linked to historical events. This connection plastically exposes Maya (and Meso-american) mytho-historiography and the literature of prophecy that developed from it, i.e., the eternal cosmic struggle that also influenced human destiny.

Keywords: Maya, Chilam Balam, prophecy, religious continuity, Classic Period, Colonial Era